

**TARİXİN TƏDRİSİ METODİKASI
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ
METHODS TEACHING HISTORY**

UOT372.894(47)Az

Gültac Malik qızı İmamquliyeva
Bakı şəhəri, 102 nömrəli məktəbin tarix müəllimi

**ÜMÜMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ TARİX FƏNNİNİN TƏDRİSİNİN
MƏQSƏDİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ**

Гюльтадж Малик гызы Имамгулиева
учитель истории школы №102 города Баку

**ЦЕЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ
В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ**

Gultaj Malik Imamguliyeva
history teacher of school №102 in Baku

**THE PURPOSE AND IMPORTANCE OF HISTORY TEACHING
IN HIGH SCHOOLS**

Xülasə. Məktəbdə tarixin öyrənilməsinin məqsəd və vəzifələri cəmiyyət üçün prioritet olan, həm təhsil prosesində, həm də geniş sosial kontekstdə təzahür edən dəyər yönələri və şəxsi keyfiyyətlərin məcmusu kimi formalaşdırılır. Əsas məqsəd öz ölkəsinin və bütövlükdə bəşəriyyətin tarixi təcrübəsini dərk etmək, tarixi bilikləri təhsil və sosial sahədə fəal və yaradıcı şəkildə tətbiq etmək əsasında özünü tanıya və dəyər prioritetlərini müəyyən etməyə qadir olan şagirdin təhsili, inkişafı və tərbiyəsidir.

Açar sözlər: tarix, məktəb, təfəkkür, hüquq, mədəniyyət, öyrənmə metodları, milli-mənəvi dəyərlər, əqidə prinsipləri, faktlar

Резюме. Цели и задачи изучения истории в школе формулируются в виде совокупности приоритетных для общества ценностных ориентаций и качеств личности, проявляющихся как в учебном процессе, так и в широком социальном контексте. Главная цель - образование, развитие и воспитание личности школьника, способного к самоидентификации и определению своих ценностных приоритетов на основе осмысления исторического опыта своей страны и человечества в целом, активно и творчески применяющего исторические знания в учебной и социальной деятельности.

Ключевые слова: история, школа, мышление, право, культура, методы обучения, национально-нравственные ценности, принципы веры, факты

Summary. The goals and objectives of studying history at school are formulated as a combination of value orientations and personal qualities that are priority for society, manifested both in the educational process and in a broad social context. The main goal is the education, development and upbringing of the student's personality, capable of self-identification and determining their value priorities based on understanding the historical experience of their country and humanity as a whole, actively and creatively applying historical knowledge in educational and social activities.

Key words: history, school, thinking, law, culture, learning methods, national-moral values, principles of belief, facts

Bəşəriyyətin hazırkı vəziyyətini və onun dinamikasını anlamaq, bu dünyada öz yerini və öz varlığının mənasını dərk etmək üçün tarixi bilmək lazımdır. Məlumdur ki, tarix insanın mənəvi komponentinin bünövrəsidir. 19-cu əsrin görkəmli rus tarixçisi V.O. Klyuçevski keçmişin müxtəlif mötəbər mütəfəkkirlərində rast gəlinən həqiqəti belə ifadə etmişdir: “Keçmişini xatırlamayan xalqın gələcəyi yoxdur”.

Müasir dünyada informasiya texnologiyaları hökm sürür. Bəzən elə gəlir ki, robotlar və qadçetlər tezliklə insanları əvəz edəcək. Ancaq buna baxmayaraq, insan beynindən daha mükəmməl ola biləcək belə bir robot hələ yaradılmayıb. İnsanlar başa düşürlər ki, yaxşı və keyfiyyətli təhsil almaq lazımdır. İndiki gənclik yaxşı başa düşür ki, təhsil almaq sadəcə sənəd kimi diplom almaq deyil, yeni biliklərə yiyələnmək, həyatda və gələcək peşədə faydalı olacaq bacarıq və bacarıqların formalaşdırılmasıdır. Bu gün belə bir tendensiyanın izlənilməsi çox gözəldir.

Ümumi tarix məktəblilərin öyrəndiyi fənlərdən biridir. Bəzilərinə elə gələ bilər ki, uzaq keçmişə öyrənməyə ehtiyac yoxdur, amma bu, qətiyyətlə belə deyil. Tarixin öyrənilməsinin səbəblərini sadalayaq:

✓ dünya tarixini bilmək analitik bacarıqları inkişaf etdirməyə imkan verir. Keçmişə öyrənməklə biz müəyyən hadisələrin, qərarların, müharibələrin və s.-nin səbəb və nəticələrini təhlil edirik;

✓ dünya tarixini bilmək siyasətə qarışmaq istəyən insanlar üçün çox faydalıdır. Tarixi proseslər dövrü xarakter daşıyır və təkrarlanır. Tarixi bilmək düzgün siyasət qərarını verməyə və keçmişin səhvlərindən qaçmağa kömək edəcək;

✓ tarixi bilmək insanlara müasir həyatlarını ayıq şəkildə qiymətləndirməyə imkan verir. İnsanların keçmişdə necə yaşadıklarını öyrənməklə biz onların təcrübəsindən öyrənirik;

✓ tarixin tədqiqi yaddaşı məşq edir, bir çox cəhətdən düşünməyi öyrədir və insanın ümumi inkişafına töhfə verir.

Ölkəmizin tarixini tam başa düşmək üçün, ilk növbədə, ümumi tarixi bilmək lazımdır. Dünya tarixini bilmədən Azərbaycanın hansı tarixi yolu keçdiyini, müəyyən mühüm hadisələrin əsaslandırılmasının nə olduğunu, Azərbaycanın dünya tarixi kontekstinə necə yazıldığını anlamaq mümkün deyil.

Tarix fənnini tədris edərkən müəllimlər aşağıdakıları nəzərə almalıdırlar:

✓ şagirdlərə bəşəriyyətin qədim zamanlardan bu günə qədər keçdiyi yol haqqında biliklər vermək;

✓ şagirdlərdə dövrümüzün hadisələrini tarixi nümunələr əsasında dərk etmək bacarığını inkişaf etdirmək;

✓ uşaqlarda tarixi təcrübənin, humanizm, vətənpərvərlik ideyalarının dərk edilməsi əsasında dəyər istiqamətləri və inancları formalaşdırmaq;

✓ şagirdlərdə dünya xalqlarının mədəniyyətinə və tarixinə marağını və hörmətini inkişaf etdirmək və s.

Tarixin klassik tədris metodu fənnin məktəbdə öyrənilməsinin əsasını təşkil edir. Əsrlər boyu istifadə olunur və heç vaxt effektivliyini itirmir. Ənənəvi üsula aşağıdakılar daxildir:

✓ *Verbal metod* müəllimlə şagirdlər arasında söhbətlər, mühazirələr, müzakirələr və digər şifahi ünsiyyət formalarıdır;

✓ *Çap-şifahi metod* yazılı mənbənin öyrənilməsi və onun şifahi müzakirəsi, məsələn, dərslinin, tarixi sənədin paraqrafının oxunması, ardınca müzakirənin aparılmasıdır;

✓ *Vizual üsul* tarixi xəritələri, cədvəlləri, diaqramları, çertyojları təhlil etmək, lövhədən, ekran vəsaitlərindən istifadə etməkdir. Bu üsul tez-tez şifahi ilə birləşdirilir;

✓ *Praktik yol* – təhsil mövzuları ilə müxtəlif hərəkətlər. Tarix dərsləri üçün bu, ən çox modellərin və planların hazırlanması, kontur xəritələrinin doldurulması, diaqramların çəkilməsi və cədvəllərin tərtib edilməsini əhatə edir.

Şagirdləri mövzuya maraqlandırmaq və dərsləri daha müxtəlif və dinamik etmək üçün işinizdə qeyri-ənənəvi pedaqoji metodlardan istifadə edin, məsələn, tarixi mətnləri rollara görə oxumaq. Bu yanaşma uşaqları mənbənin fəal öyrənilməsinə cəlb etməyə, onları sənədin məzmunu ilə maraqlandırmaya imkan verir. Rollu öyrənmə şagirdlər tərəfindən oyun kimi qəbul edilir, sinifdə qeyri-rəsmi atmosfer yaradır. Bunun sayəsində hətta sinifdə fəal çıxışlara meyilli olmayan uşaqlar da tədris prosesinə cəlb olunurlar. Metod biliklərin yenilənməsi üçün ən uyğundur.

“Zaman xətləri”ni düzəltmək şagirdlərdə mücərrəd təfəkkür inkişaf etdirir. Buna görə də

zaman anlayışının özü vizuallaşdırılarsa, onlar üçün tarixləri xatırlamaq və zaman dövrlərini idarə etmək çox asan olacaq. Məsələn, vaxt xətti yaradın və ya sadəcə tabaşirlə lövhəyə çəkin. Keçdiyiniz mövzudan fərqli hadisələri xətt üzərində çəkməklə siz şagirdlərə onları bir-biri ilə əlaqələndirməyə kömək edəcəksiniz.

Audio bələdçilərin hazırlanması. Şagirdlərinizlə yarada biləcəyiniz başqa bir yaradıcı məhsul audio bələdçidir. Bu, şəhərinizin tarixi görməli yerlərinə və ya müəyyən bir dövrün virtual tur ola bilər. Audio bələdçi yaratmaq üçün internet proqramlardan istifadə edə bilərsiniz. Onlar təkcə virtual turları inkişaf etdirməyə deyil, həm də onları internetdə dərc etməyə imkan verir. Şagirdlər işlərinin nəticələrinin dünyanın müxtəlif şəhərlərindən və ölkələrindən olan insanlar üçün faydalı olacağını bilsələr, layihəyə xüsusilə ciddi və məsuliyyətlə yanaşacaqlar.

Doğma torpağın tarixi gəncə mənəvi inkişafa, əcdadlarının xatirəsinə hörmət etməyə, peşəkar fəaliyyətinə həvəsləndirməyə əsas verir.

Beləliklə, tarix fənnini öyrənmək bizə nə verir:

- vətəndaşlıq, milli kimlik tərbiyəsi, tarixən formalaşmış mədəni, dini, etno-milli adət-ənənələri, əxlaq və sosial münasibətləri, ideoloji təlimləri dərk etmələri əsasında şagirdlərin dünyagörüşü inamlarının inkişaf etdirilməsi;

- müasir dünyanın hadisə və proseslərinin tarixi şərtliyini dərk etmək, ətrafdakı reallığa münasibətdə öz mövqeyini müəyyən etmək, öz baxış və prinsiplərini tarixən yaranmış dünyagö-

rüşü sistemləri ilə əlaqələndirmək bacarığının inkişafı;

- bəşəriyyətin tarixi haqqında sistemləşdirilmiş biliklərin inkişafı, Rusiyanın dünya-tarixi prosesindəki yeri və rolu haqqında vahid təsəvvürün formalaşması;

- tarixi məlumatların axtarışı, sistemləşdirilməsi və hərtərəfli təhlili bacarıq və bacarıqlarına yiyələnmək;

- tarixi təfəkkürün formalaşması – hadisələri tarixi şərtlik nöqtəyi-nəzərindən nəzərdən keçirmək, tarixi hadisələrin və şəxsiyyətlərin müxtəlif versiyalarını və qiymətlərini müqayisə etmək, keçmişin və tarixin mübahisəli problemlərinə öz münasibətini müəyyən etmək bacarığı.

Problemin aktuallığı. Tarix – bütün digər məktəb fənləri kimi – gələcək təhsil və ya həyat trayektoriyasının seçimi ilə əlaqəli olmayan, özünü təmin edən bir əhəmiyyətə malikdir. Eyni zamanda, bilik komponenti dəyər oriyentasiyalarının, ilk növbədə, vətənpərvərlik və vətəndaşlıq, keçmiş və indiki hadisələrə istiqamət vermək, onlara əsaslı qiymət vermək və öz mövqeyini müəyyən etmək bacarığı kimi keyfiyyətlərin formalaşması üçün əsas rolunu oynayır.

Problemin elmi yeniliyi. Tarix ən qədim zamanlardan bu günümüzdə qədər cəmiyyətin meydana gəlməsini, inkişaf tarixini, mərhələlərini araşdırır, sistemləşdirir, tarixi zaman, tarixi məkan səviyyəsində onları dəyərləndirir, mədəniyyətlərin, dövlətlərin, şəxsiyyətlərin rolunu müəyyənləşdirir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tarix fənni şagirdlərə dünyanı sevməyi və qorumağı, cəmiyyətdəki proseslərə fəal münasibət bəsləməyi, müxtəlif zamanları fərqləndirməyi, öz dövrünü və özünü daima dəyişən dünya ilə əlaqələndirməyi öyrədir.

Ədəbiyyat:

1. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2009.
2. Ümumtəhsil səviyyəsində yeni dövlət proqramları (kurikulumları). -Bakı, -2013
3. Əlizadə. Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. -Bakı: Pedaqogika, -2004.
4. İntegrativ kurrikulum: Mahiyyəti və nümunələr. Müəllimlər üçün vəsait (müəllif qrupu) -Bakı, -2005 (İREX təşkilatının xətti ilə)

E-mail: gultac.namazova@mail.ru

Rəyçilər: ped.ü.fəls.dok., dos.A.M. Bəkirova,
ped.ü.fəls.dok. Ə.A. Gərayev

Redaksiyaya daxil olub: 15. 02.2023